

JELENTÉSEK

A *jelentés* mint „műfaj” a világháború, de különösen a hatvanas évek óta vált ismertté a hazai szakirodalomban. Beszámolók persze azelőtt is voltak az oktatásügyről, ezek azonban ritkán igényelték a tágabb publicitást. Kivétel csupán az a néhány kultúrpolitikus volt – például *Klebsberg Kunó* vagy *Hóman Bálint* –, akiknek munkásságát amúgy is nagyobb közfigyelem övezte, mint a kultuszminiszterekét előtűk vagy utánuk. A kultusz-tárcák nagy vezetői – a XIX. századi *Eötvös József* vagy *Trefort Ágoston* – bőven publikáltak, többek között kultúrpolitikai írásokat. Ezek azonban többek is, kevesebbek is voltak, mint a modern jelentések. Ma már inkább az egyén teljesítményeinek tartjuk ezeket, és hajlandók vagyunk elfeledni a „stábot”, amely mögöttük dolgozott. E jelentéseknek maga a miniszter adott nevet, mintegy sugallva, hogy ő az oktatástígy első embere. Az a hivatalos, amihez ő adja a nevét, még ha parlamenti beszámolóról volna is szó. Más közszereplők – akár a szakértők, akár a képviselők – a kortárs köztudatban, de különösen az utókorban elhalványulnak, már amennyiben tudunk róluk valamit.

Az a jelentés, amit az imént műfajnak mondtunk, az angolszász világból származott hozzánk, ahol parlament és kormányzat munkamegosztása a miénkéitől különbözött. Az angolszász világban a parlament erősebb volt (maradt), a kormányok pedig gyöngébbek, mint a kontinensen. Különösen igaz ez a huszadik században, amikor a kontinens megtapasztalta a totális államot az eltérő ideológiákkal, de nagyon hasonló állam-szervezettel. A totális államban – akár fasiszta volt, akár kommunista – a kormány egyértelműen hatalmi központtá vált, a parlament pedig dekórummá. A dekórummá vált parlamentnek főlsleges volt „jelenteni”. A kormányok nem is ezt tették – oktatási beszámolóikat (ha voltak), sokkal inkább alattvalóik meggyőzésére, valamint rendszerük külföldi propagálására használták föl. Míg az angol nyelvű világ oktatásügyi „jelentései” a mindenkorai kormányzat parlamenti beszámolóiból nőttek ki, addig a kontinentális kormányanyagokat rendszerint ideológiák, szándékok, esznek uralják.

A nemzetközileg is híressé vált jelentések (*Coleman-jelentés*, *Plowden-jelentés*) itthon a hatvanas évektől váltak a szakmai tudat részeivé. Az előbb említetteket nem véletlenül idéz-

tük; hiszen évtizedekre meghatározták, hogy a szakértők mit javasoljanak a tervhivatalnak vagy a pártközpontnak Magyarországon. A műfajt viszont még nem elemeztük. Kevesen tartják számon, hogy a Kádár-rendszer első parlamenti beszámolóját – évtizedek hallgatása után – 1978-ban terjesztette *Polinszky Károly*, a kultusz-tárca akkori vezetője az országgyűlés elé. A jelentés szövegén hónapokat dolgoztak különböző bizottságok lázas odaadással. Kivitelezését a miniszter személyesen ellenőrizte. Sokan önként jelentkeztek, hogy részt vehessenek benne (többek közt egyik elődje, a koalíciós korszak költö-minisztere is). A legfárasztóbb része a munkálatoknak a minisztérium, a tervhivatal és a pártközpont közötti folytonos, sokszor minuciózus (néha nevetséges) egyeztetés volt.

Ennek a jelentésnek – később könyv alakban is megjelent – más volt a tétje persze, mint a parlamentáris demokráciákban. Nem az országgyűlésnek kellett elfogadnia – noha becsületesen megvitatták –, hanem a legfelső vezetésnek. Voltaképpen egy alku dokumentuma volt, ahol nem is a végtermék vált fontossá, hanem az egyeztetés maga. A Kádár-rendszer máig föltáratlan mechanizmusainak részeként az érdekcsoportok rejtetten érvényesítették álláspontjait. A kérdés a bekertülés volt a dokumentumba. Ha egyszer már belefogalmazódott valami – s azt mások nem húzták ki onnan –, akkor lassan akár a hivatalosság szintjét is elérhette. S így továbbbi alkukban is hivatkozni lehetett rá (akár helyzetértékelésről lett légyen szó, akár javaslatokról).

Az 1990-es fordulat óta a helyzet gyökeresen megváltozott, még ha a résztvevők sokáig – akár máig – úgy vielkednek, ahogy a Kádár-rendszerben megszokták. A mai „jelentések” – akár a gazdaság állapotáról tudósítsanak, akár az oktatás helyzetéről – nem kódult üzenetek hatalmi központok között, nagyjából nemzetközi mintára készülnek nálunk is, nemzetközín érve jórészt az angolul beszélő világot. Így hát az oktatásügyi jelentések – amelyekből ma már öröndetesen sok van – szakértői munkák, rendszerint kormányzati megrendelésre készülnek, többnyire azzal a szándékkal, hogy előbb vagy utóbb parlamenti nyilvánosságot lássanak. Olyan szakmai anyagként lehet és kell is értékelnünk ezeket, amelyek kormányzati vagy parlamenti álláspontot tükröznek, de amelyekhez szakértők adták a nevüket s ezzel a hitelüket is.

A legtöbb, értelemszerűen, közoktatási. Mára a „közoktatás” nagyjából a kötelező oktatással vált azonos jelentésűvé, de akár ezért, akár a szó eredeti jelentése miatt érthető, hogy ez tart számot a legnagyobb közfigyelemre. No meg közfinanszírozásra is, ami miatt még inkább természetes, ha ilyen jelentéseket látunk-hallunk a legtöbbször. Inkább azt furcsáljuk, hogy félhivatalos, nyilvános dokumentumként ilyesmi először csak 1995-ben jelent meg (az *Educatio* 1994/1. *Mérleg-számát* nem tekintjük annak). Az első kísérletek – akár az *Országos Közoktatási Intézet* közoktatási jelentését tekintjük, akár a *Monitor* '95-öt, ugyancsak a Közoktatási Intézetből – természetesen magukon viselik a műfaji bizonytalanságot és a szerepkeresést. Egyértelműen dicsérik azokat a kutatókat, akik először vállalkoztak arra, hogy a Kádár-rendszer ellenzékiekedése után kormányzati dokumentumot készítsenek; de olyat, amelyet jó szakmai lelkiismerettel vállalhatnak.

A *Jelentés a közoktatásról* imponálóan széles horizontú munka; a szerkesztőket egyértelmű dicséret illeti érte. A közoktatás valamennyi szektorára kiterjed, igyekszik valamennyi politikailag számba vehető szereplőjével is foglalkozni, és távolságtartó hitelességgel bemutatni a meghatározó folyamatokat. A készülő 1998-as jelentésben még az alkotmánybírásról is olvashatunk (jóllehet nem szereplője a közoktatásnak), jelelül annak, hogy az igényes szerzőgárda csakúgy, mint a körültekintő szerkesztők egyfajta enciklopédikuságra törekedtek. A *Jelentés a közoktatásról* kötetei – szinte elhalványítva az új *Pedagógiai lexikont* is – olyan átfogó munkák, amelyekből a közoktatás világa vélhető hitelességgel rajzolódik ki.

Ami korántsem jelenti azt, hogy az olvasónak kötelezően egyet kellene értenie minden vonatkozásával. És itt nem a parlamenti ellenzékre gondolok, nem is azokra, akik magával az oktatásügyi kormányzattal állnak vitában. A szakmai bírálónak is vitája lehet azonban azzal a móddal, ahogyan a közoktatás szerkezeti és tartalmi kérdései egymás mellé kerülnek a Jelentésben. Különösen megalapozottaknak látjuk azokat a fejezeteket, amelyek országos statisztikákra épülnek, s ezeket a statisztikákat mindenki ellenőrizheti, ha akarja („aki nem hiszi, járjon utána”). Hosszabb távon talán kevésbé ígérkeznek helytállóknak, rövid távon azonban kétségtelenül a legvonzóbbak azok a fejezetek, amelyek a közelmúltban folytatott vizsgálatokra hivatkozhatnak

(például a tanárokról szóló rész az 1998-as Jelentésben). Azt a próbálkozást azonban, hogy a teljesen más logikával készült teljesítménymérések eredményeit a már említett statisztikákra és vizsgálatokra vonatkoztassák, korainak és megalapozatlannak látjuk. Úgy véljük, itt inkább párhuzamos tevékenységekről van szó, mintsem egymást kiegészítőkről. Sőt, ha akarjuk, fogalmazhatunk úgy is, hogy egymással rivalizáló vagy egymást helyettesíteni próbáló kutatási szempontokról és oktatástügyi megközelítésekről. Nem kétséges, hogy előbb-utóbb a rivalizálásnak le kell zárulnia még akkor is, ha ez akár a teljesítménymérőktől kíván kompromisszumot, akár az oktatáskutatóktól. A Jelentés a mostani formájában inkább fegyverszünet a kettő között. S a szakmai olvasó reménykedik abban, hogy a jelenlegi keveredés – ami az intézet sokprofilúságából éppúgy következik, mint a megrendelő bizonytalanságaiból – a további jelentésekben fokról-fokra letisztul.

Annál is inkább, mivel – mint a *Monitor*-sorozat mutatja – a teljesítményméréseknek más a megjelenési formája, más a terepe, a funkciója, sőt, a közönsége is. A *Monitor* '95 még azt sugallta, hogy magáról a rendszerről kíván információt adni új szempontból és új eszközökkel. (Hasonló módon, mint ahogyan a hetvenes évek országos statisztikáit fokról-fokra a társadalmi jólétet tükröző statisztikák egészítették ki, s mára a környezet állapotát tükröző statisztikák is kiegészítik.) A sorozat új tagja kissé elbizonytalanítja az olvasót. Nem a szakmai színvonal miatt, nem is a vállalkozás fontossága miatt – hanem éppen azért, amiért a teljesítménymérések nehezen illeszthetők a közoktatás rendszeréről szóló jelentésekbe. A vizsgálatoknak olyan részekbe kell behatolniuk, amelyek már nem kapcsolhatók egy rendszerszintű beszámolóhoz, mert az egyik *expressis verbis* másról beszél, mint a másik. A Jelentés azokról szól, akik csinálják a közoktatást – az ő tevékenységeikről, az ő eredményeikről –, a *Monitor* meg azokról, akik tanulnak, akikkel a közoktatás megtörténik. Egy ponton persze a kettő összehozható – a pedagógus és az irányító, meg a diák és a szülő szempontja –, csak hogy ez kezdetleges és fölszínes összekapcsolás. Sok mélyebb elemzés szükséges ahhoz, hogy a diákok teljesítményeiből sikerüljön a pedagógus, még inkább az iskola fenntartójának teljesítményeire következtetni és fordítva. A kutatás még nem tart itt. Ezért érezzük sokkal szerencsésebbnek a kettő – Jelentés

és Monitor – konzekvens szétválasztását a nyilvánosságra hozatalkor, miközben persze a kutatást folytatni kell.

Még hozzá nagyon is. A Jelentés legfőbb gyöngéje – mint ahogyan a Monitoré is – a társadalni beágyazottság. Nem vállalja, tehát nem is kérhetjük számon rajta. Mégis megjegyezzük: az emberek hiányzanak belőle – az emberek az oktatásban, még inkább az oktatás körül. Szerencse, hogy a pedagógusok (ismét) megjelentek a Jelentésben, a diákok pedig a Monitorban (hisz ez róluk, az ő teljesítményeikről szól). De hol marad az ifjúság? S hol maradnak a szülők? Nem a Jelentés íróinak és szerkesztőinek a dolga persze, hogy társadalomkutatásokat folytatásnak az oktatáson kívül – különösen mert a megrendelő tárca nem is felel azokért a társadalmi folyamatokért, amelyek pedig alapvetően meghatározzák magát a közoktatást. De a vonatkozó Európai Unió dokumentumok figyelmeztető erejűek. Ezekben az oktatás és az ifjúság rendszerint együtt szerepel. A jövőben együtt kellene szerepelnie a mi közoktatási dokumentumainkban is.

A Szakképzés Magyarországon még egyértelműbb, mint a közoktatási jelentések. Ezt maga a szakképzésért felelős helyettes államtitkár szerkeszti, azaz nemcsak az intézményt, hanem a személyes felelősséget is adja hozzá. Szakmai körökben jól ismert *Benedek András* kutatói háttére és tudományos ambíciója. Ezzel együtt a kutató nem jelenik itt meg, hanem a munkaügyi tárca. Ezáltal a Szakképzés Magyarországon hivatalosabb dokumentum, mint a Jelentés vagy a Monitor. Az utóbbiak inkább a kutatási beszámolókkal mutatnak rokonságot, az előbbi inkább az intézményi évkönyvek műfaját követi.

A Szakképzés Magyarországon egyszerre többféle szerepet is betölt. Mindenekelőtt persze tájékoztat a szakképzés állásáról, ami önmagában sem könnyű feladat. Annál is kevésbé, mert míg a közoktatási jelentés szolid statisztikai bázisra támaszkodhat – szoliditásán vitatkoznak tovább a kutatók –, addig a szakképzés az egész gazdaságot átfogja. Ezért megbízható adatokat csak arról lehet közölni, ami iskola-rendszerű, vagy másféleképpen esik a statisztikai nyilván tartás kötelezettsége alá. Ez jól látható az iskola-rendszerű szakképzésről szóló fejezetben, akár az 1994-es, akár az 1995-ös kiadványt forgatjuk. Az iskolán kívüli szakképzések földelítése azonban olyan óriási kutatási feladat, hogy azt a szerkesztő és a szerzők még éppen csak hogy

megkezdtek, és a rendelkezésre álló kapacitással egyhamar nem is fejezik be. Itt interdiszciplináris, főként pedig interszektoriális összefogásra volna szükség, hogy a rendelkezésre álló oktatáskutatói kapacitással legalább az alaphelyzet földelíthetővé váljék. Hiszen ez az a terület, amelyen a piacgazdaság kiépülésével a legdrámaibb változások következtek be, a kutatásoknak ezeket a változásokat kellene nyomon követniük.

A szerkesztőnek azonban látnivalóan nem áll akkora kutatási kapacitás a szolgálatában, mint a kultusztárának. Kár, mivel a terület, amelyet „felügyel”, kutatási szempontból rendkívül gazdag és még alig-alig van földelítve. S igen mozgékony is, alig hogy néhány adattal leírnánk, máris elmozdul, új jelenségeket produkál: ideális oktatáskutatói terep. A sorozat két tagjának összevetéséből jól látni, hogy maga a szerző is tudatában van ennek. Nem véletlen, hogy egyike az oktatáskutatás nagy szponzorainak. A kutatás jellegzetességeihez tartozik azonban, hogy kevés a hivatkozás és a vonatkoztatási alap. A következő évek szorgos adatgyűjtései fognak majd hozzájárulni egy olyan látásmódhoz, amely alapján a szakképzési jelentések ugyanolyan profizmussal és rendszerességgel jelentethetők meg, mint a közoktatási szektor jelentései.

Mi marad addig? Lényegében némi propaganda-anyag. A Szakképzés Magyarországon – eltérően a közoktatási jelentéstől – egyben arra is szolgál, hogy a munkaügyi tárcát népszerűsítse a szakképzés résztvevői között. Hiszen a tárca korántsem tölt be olyan meghatározó szerepet a szakképzésben, mint a kultusztárca a közoktatásban. Itt a munkaadók és a munkavállalók szervezeteinek jóval hangosabb a szavuk, mint a szülőknek és az intézményfőnntartóknak a közoktatásban. Sajnos, legalább olyan keveset tudunk róluk – preferenciáikról, döntéseikről, stratégiáikról –, mint a közoktatás résztvevőiről. Ha a szakképzés kutatásának szükségleteit megfogalmazzuk (ami sajnálatosan hiányzik ezekből a kiadványokból), elsősorban a résztvevők magatartásának és szükségleteinek vizsgálata juthat eszünkbe.

Az marad, amit a tárca és a *Nemzeti Szakképzési Intézet* tud vagy vállal: koncepciók, szabályozások, elgondolások és publikációk. (Magam műfajtévesztésnek fogom föl azt is, hogy a szakképzési beszámoló a miniszter arcképével kezdődik.) Az 1994-es kötet nagyobb részét ilyen közlések – szándékok, szabályozások, irodalom-

jegyzékek stb. – foglalják el. Az 1995-ös kötetben ebből már kevesebb van, de a közoktatási jelentéshez képest még mindig igen sok. Az olvasó joggal reméli, hogy ahogy az évek telnek – s a szakképzési kutatások is elfoglalják azt a helyet az oktatáskutatás palettáján, ami fontosságuk szerint megilleti őket –, a kiadvány miniszteriumi propaganda-anyagból tudományos igényű tájékoztatóvá válik. Szükség is, lehetőség is van erre.

Bizonyos érettség kétségtelenül kell ahhoz, hogy az oktatás egy-egy szektora tényszerűen szembenézzen önmagával. Tények és az azokat tükröző adatok kelljenek ahhoz, hogy a hazai felsőoktatást egyszer végre ugyanúgy áttekinthesük, mint a közoktatást vagy a szakképzést. No meg szándék és elkötelezettség, hogy valaki hozzáférjen az adatokhoz, összegyűjtse és a közlés szándékával rendezze el azokat.

Aki a hazai felsőoktatásban dolgozik – bármilyen poszton –, az nem föltétlenül észleli az információhiányt. Főtőlről nézve látszólag minden stimmel. Az évente megjelenő felvételi évkönyvek – már a doktori programok önálló évkönyveivel bővültek – nemcsak tájékoztatnak, hanem egyben hivatalos dokumentumok is (aki belekérül, az már intézményesítve van, jöllehet elírások és melléfogások, mint lenni szokott, itt is vannak). Ugyancsak olvashatók már azok a jelentések is, amelyek a nemzetközi fórumok számára fogalmazták meg, amit a hazai felsőoktatásról a világnak tudnia illene.

Mindez azonban egyre kevesebb, különösen a kilencvenes évek közepétől kezdve. 1993-tól a felsőoktatás látványos növekedésnek indult. Ez azt jelenti, hogy már nem a kevés kiválasztottak ügye, mint még nem is oly rég volt, hanem Magyarország is az eltömegesedés felé halad. Ezen látnivalóan nem segítenek sem a pénzügyi, sem a szerkezeti korlátozások. Könnyű kiszámítani, hogy egy-másfél évtized múlva ugyanoda érkezik, ahol a középfokú oktatás a hetvenes években volt.

Ha ez a jóslat valóban bekövetkezik, akkor nem árt jó előre fölkészülnünk rá – többek közt dokumentációval is. A nemzetközi példák beszédesek. Ma már nem szólhatunk oktatástügyről – szakmai hitellel – úgy, hogy a kötelező oktatás utáni szakaszról ne beszéljünk. Annál is kevésbé, hiszen ezen a ponton közoktatás, szakképzés és felsőoktatás látványosan összeér, demonstrálva, hogy az oktatás alapjában véve egy rendszer, egy tevékenység, amely mostanra növi ki a tör-

ténetileg kialakult és az igazgatás során reá rakódó elszigetelődéseket. Adataink viszont, amelyek alapján a felsőoktatásról igazán beszélhetnénk, még igen csekély mértékben vannak. A felsőoktatás összehasonlíthatatlanul adatszegényebb terület, mint a közoktatás, és a szakképzéstől is jócskán elmarad.

A felsőoktatási jelentéseket a kilencvenes évekig azok a beszámolók képviselték, amelyek az *Unesco bukaresti Felsőoktatási Intézete (CE-PES)* számára készültek (a legutóbbi jelenleg még kéziratos formában). A szándéktól eltérve azonban ezek a füzetek szinte semmi olyant sem tartalmaznak, ami egyébként felsőoktatási jelentéssé avatná őket. A régebbiek – de még a legutóbbi is – sokkal inkább vélemény a felsőoktatásról, mint helyzetrajz. Hiányzanak azok az adatok, amelyek alapján folyamatokat lehetne megállapítani. Nincsenek bizonyító erejű adatforrásaik sem az igényekről, sem a kapacitásokról. Nem tájékoztatnak elég alaposan vagy elég hatásosan sem a kormányzati erőfeszítésekről, sem pedig a társadalmi reagálásokról.

Mindez nem véletlen. A felsőoktatás Magyarországon hosszú ideig számított egyfajta értelmiségi gettónak: kevesek ügyének, amit „az állam” jóitéményként osztogat. Ennek a kormányzati szemléletnek a tükre az is, ahogy a felsőoktatási jelentések elkészültek (illetve éppen hogy nem készültek el). Nemcsak a felsőoktatás képzett gettót, hanem azok is, akik ezekkel a kérdésekkel foglalkoztak.

A fordulat óta talán itt indultak a legnagyobb változások, de itt látszanak még a legkisebb eredmények. Ezek közül az egyik *Setényi János* felsőoktatási jelentése, amely az *Oktatáskutató Intézetben* készült az OECD számára, meglehetősen jól tükrözi ezt a kezdeti állapotot. A beszámolóban kormányzati szempontok és kutatói érdeklődés keveredik (ahol a kettő egybeesik, a szöveg jól követhető, ahol nem, ott zavarossá válik). A jelentés lelkiismeretesen fölkutatta a létező adatforrásokat – de ahol ilyet nem talált, ott inkább meglévő gazdasági és társadalmi adatforrásokból merített. Végül – eltérően a szakképzési jelentéstől, hasonlóan a közoktatási dokumentumokhoz – időről-időre a kutatói szempontok és megfogalmazások eltakarják a jelentés célját, mintegy „kiszólnak” a dokumentum feszesebb stílusából.

A felsőoktatást most tanuljuk, és ennek a tanulásnak ugyanúgy meg kell fizetni a tanulópénzt, mint bármely másnak. A hazai felsőoktatás

még nem látható eléggé – sem a közvélemény, sem a benne résztvevők, sem az irányítók, sem a nemzetközi közönség számára. (E láthatatlanság riasztó példáit olvashatjuk mértékadó nemzetközi kézikönyvekben – például a Pergamon enciklopédia sorozatában –, ahol a kelet-európai oktatási rendszerek pontos leírását helyenként propaganda-anyagok helyettesítik.) A következő évek legnagyobb hiányát bizonyára itt kell majd pótolni: a felsőoktatásban. Tényfeltárás, adatbázis, a folyamatok követése szükséges – általában mindaz, amit a közoktatás kutatásában már megtanultunk, s mostanában a szakképzés kutatásában is alkalmazni próbálunk. Közoktatás, szakképzés és felsőoktatás érintkezése, mint említettük, mind gazdaságilag, mind társadalmilag ma dinamikusán változó, növekvő, fejlődő

terep. A holnap oktatáskutatója ezen a terepen kell alkalmazza mindazt, amit a közoktatásban, részben a szakképzésben már annyira megtanult, hogy éves jelentések formájában tud megfogalmazni és nyilvánosságra hozni.

(Halász Gábor: *Jelentés a közoktatásról 1996, 1997, Országos Közoktatási Intézet; Benedek András: Szakképzés Magyarországon 1994, 1995, Munkaügyi Minisztérium; Higher Education in Hungary 1997, Unesco; Setényi János: Pre-Review of Higher Education in Hungary, Oktatókutató Intézet.*)

Kozma Tamás

M A G Y A R P E D A G Ó G I A I L E X I K O N O K

„Az alábbiakban rendkívüli kísérletet teszünk: három szerzőt egymástól függetlenül ugyanazon téma megírására kértünk föl. Az „ürrűg” a nem sokkal korábban megjelent, új magyar Pedagógiai lexikon volt.

ENCIKLOPÉDIA NÉPTANÍTÓKNAK

Múlt év decemberében került a boltokba az új *Pedagógiai lexikon*, amely évekig tartó munkálatok eredménye. Ez a nagyszabású háromkötetes mű évtizedekig szolgálja majd a pedagógiai kérdések iránt érdeklődők alapvető tájékozódását. Az ezredforduló lexikonjának születése alkalmat ad arra, hogy a múltba tekintve keressük e mű előzményeit, gyökereit, miközben felelevenítjük a magyar pedagógiai lexikon-írás hagyományait.

Ha visszafelé haladunk az időrendben, a mai lexikon előzményei között két alapművet kell feltétlenül megemlítenünk: az egyik az 1976-78 között Nagy Sándor főszerkesztésében megjelent négykötetes mű, a másik pedig az 1933-34-ben kiadott, Kemény Ferenc főszerkesztő nevével fémjelzett kétkötetes pedagógiai lexikon. Mindkettő magán viseli annak a kornak a szellemi hatását, amelyben született. A Nagy Sándor-féle lexikon – melynek szerkesztői munkálataiban Kiss Árpád is közreműködött – adatokban gazdag és informatív, de az ideológiailag

érintett témák esetében érződnek azok a korlátok, amelyek a hetvenes évek magyar pedagógiai szakírói előtt tornyosultak. A Kemény Ferenc, Finácz Ernő és Kornis Gyula által szerkesztett lexikon szócikkeiben pedig a harmincas évek német ihletésű kultúrpedagógiájának a hatása tükröződik.

Ma már viszonylag kevés szó esik a magyar lexikon-írás egyik korai, impozáns teljesítményéről, az 1911-15 között kiadott háromkötetes műről, „Az elemi népoktatás enciklopédiája”-ról. Pedig ez a méltatlanul feledésbe merült munka megérdemli a figyelmet. Főszerkesztője, Kőrösi Henrik (1859-1930) tanfolyagelölő, a Néptanítók Lapjának szerkesztője nemcsak lapszerkesztőként, pedagógiai szakíróként volt jelentős személyiség. Tanfolyamokat szervezett analfabéták számára, s fontos szerepet játszott a századforduló utáni magyar népoktatás megújításában. Szerkesztőtársa, Tápay Szabó László (1877-1941) szegedi újságíróként kezdte pályafutását, később filozófiai, irodalomtörténeti könyveket írt.

A szerkesztők az Enciklopédia előszavában fogalmazták meg célkitűzéseiket: összefoglaló művet kívánnak adni mindazokról a pedagógiai és iskolaigazgatási ismeretekről, amelyeket egy „modern magyar néptanítónak” tudnia kell. Az ország harmincezer néptanítójának 95 %-a olyan településeken él, ahol nem áll rendelkezésére számottevő könyvtár, pedagógiai gyűjte-